

השריית ירק עלים במים בשבת

הרה"ג אליקים לבנון

שאלה

ירקות עלים או גידולים אחרים טעונים השריה במי סבון למשך כמה דקות, ואחר כך שטיפה בזרם מים. האם פעולה זו מותרת בשבת?

א. 'אין שולין ואין שפין את הכרשינין'

למדנו במשנה (שבת קמ ע"א): 'אין שולין את הכרשינין ולא שפין אותן אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה'. ופירש רש"י: 'אין שולין את הכרשינין: מציף עליהם מים בכלי, לברור פסולתן, כדתנן במסכת ביצה (יד ע"ב): אף מדיח ושולה'. ובד"ה 'ולא שפין אותן' כתב: 'ביד, להסיר פסולת, דהוה ליה בורר'.

במסכת ביצה למדנו במשנה (יד ע"ב): 'הבורר קטניות ביום טוב... רבן גמליאל אומר: אף מדיח ושולה'. ועל כך פירש רש"י: 'מדיח: במים. ושולה: שולה הפסולת שצף למעלה'. 'ישלחן ערוך' (סי' שיט סעי' ח) נפסק כדלהלן:

אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי, כדי להסיר הפסולת. ולא שפין אותם ביד כדי להסיר הפסולת, דהו"ל כבורר.

1. הפעולה האסורה וטעם האיסור

במשנה למדנו שיש שתי פעולות אסורות: האחת, 'לשלות' ירקות במים בשבת (או לגרסת ה'שלחן ערוך' – 'לשרות'). השנייה, לשפשף את הירקות בידו. לא ברור מה הנימוק לאסור שתי פעולות אלו. וכי אסור לשטוף כלים מלוכלכים בשבת (לצורך שבת) מפני שהלכלוך דבוק בהם, והוא מפריד את הלכלוך מהכלי? הרי אלו פעולות פשוטות של ניקוי הפרי או הירק, ומה הדמיון בין לבין מלאכת בורר? מפירוש רש"י ברור שמדובר על השריה במים, בתוך כלי: 'מציף עליהם מים בכלי', ואין מדובר בשטיפה תחת ברז וכדומה. השרייה זו היא עצמה פעולת ברירה, מפני שהמים גורמים להפריד בין הירק לבין הפסולת: או שהפסולת עולה למעלה וצפה על פני המים או שהפסולת יורדת למטה, בעוד הירקות נתונים במים. לא בכדי בפירושו על המשנה בשבת, מפנה אותנו רש"י למשנה בביצה, שם מתיר רבן גמליאל פעולה זו ביום טוב. ושם מפרש רש"י שפעולת ההדחה גורמת לפסולת לצוף על פני המים.

אם כן, שתי פעולות נזכרות במשנה בשבת: (א) 'אין שולין'. (ב) 'ולא שפין'.

(א) אין שולין (או שורין) את הכרשינין, כדי שהפסולת הדבוקה בהם תצוף על פני המים, משום שזה כבורר. (לשון הטור וה'שלחן ערוך', סי' שיט סעי' ח: 'דהו"ל כבורר'). הסיבה היא שהמים הנתונים בתוך כלי הופכים להיות 'כלי ברירה', שהרי על ידי פעולתם נפרדת הפסולת וצפה למעלה. כך משמע גם מדברי ה'מגן אברהם' (סי' שיט ס"ק ט). וזו לשון ה'שלחן ערוך': 'אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף עליהם מים בכלי, כדי להסיר הפסולת'. ומוסיף על כך ה'מגן אברהם':

הוא הדין אם יש פסולת ואוכל מעורבין, אסור ליתנן במים, כדי שיפול הפסולת למטה, כגון עפר, או שיצוף למעלה, כגון תבן.

ה'מחצית השקל' מסביר שכוונת ה'מגן אברהם' להוסיף עוד מקרה שבו אסור לשרות: לא רק כאשר הפסולת דבוקה באוכל, והמים ממש עושים את פעולת ההפרדה וההצפה, אלא גם כאשר הפסולת והאוכל מעורבים ואינם דבוקים, גם כן אסור לשרות במים. בסיום לשונו הוא מדגיש שהפסולת תרד למטה או תעלה למעלה, מפני שזה הוא האיסור בהשריה. האיסור הוא אפוא: ברירה בכלי, פעולה האסורה בשבת.

(ב) 'ולא שפין אותם ביד' – כאן יש מקרה נוסף הדומה לבורר. מדובר במקרה שהכרשינין כבר היו שרויים במים בערב שבת, ומן הסתם, נפרדה רוב הפסולת וצפה למעלה. כמובן בכך אין איסור, מאחר שההשריה הייתה בערב שבת. המשנה מוסיפה, שאם יבוא אדם וישפשף את הכרשינין השרויים במים בידו, כדי להשלים את מלאכת הניקוי, גם זו פעולה אסורה (כמו ההשריה במים בשבת), מפני שבשפשוף הוא מפריד את הלכלוך מהכרשינין, והמים מציפים את הלכלוך למעלה, ואף כאן נעשית פעולת ברירה בכלי.

סיכום

א. אסור לשרות במים ירקות מלוכלכים מאדמה או לכלוך אחר הדבוק בהם, אם ההשריה גורמת להיפרדות הלכלוך ועמידתו בפני עצמו.

ב. גם אם הירק היה שרוי מערב שבת, אסור לשפשף ביד בתוך המים, כי אף בכך נעשית פעולת ברירה על ידי המים.

2. שולין או שורין

במשנה בשבת כתוב: 'אין שולין את הכרשינין'. כך גם גורס רש"י על המשנה. וכך גם נאמר במשנה בבבלי, 'מדחין ושוילה'. אולם גרסת הרי"ף והרא"ש היא: 'אין שורין', וכן הוא ב'טור' ו'שלחן ערוך'. הב"ח על ה'טור' (סי' שיט ס"ק ח) מחזק את גירסת 'אין שולין', ואף

כותב, שהגרסה 'אין שורין' היא טעות סופר. גם ה'דרישה' (ל'טור', שם אות ז) כותב, ש'מכל זה נראה להוכיח שגירסת אין שולין – עיקר'. מה ההבדל בין 'אין שורין' ל'אין שולין'? ההשריה כשלעצמה איננה פעולה אסורה. אנו שורים כלים במים, כדי להקל על ניקויים לאחר סעודת שבת. השריה היא פעולת ניקוי פשוטה, ואין לאסורה. עיקר האיסור הוא, ה'שליה', כלומר, להביא את הירק למצב שבו הננו יכולים לשלות את הלכלוך, ולסלקו מעל המים. הפרדת הלכלוך והעברתו למקום אחר - היא הפעולה האסורה. לכן הדגישו הב"ח וה'דרישה', וכתבו שגרסת 'אין שולין' – היא העיקרית. הראשונים והפוסקים הגורסים 'אין שורין', מתכוונים אף הם לפעולת השריה המביאה לידי אפשרות של 'שליה' של הפסולת.

ב. שטיפת ירקות במי ברז

בשטיפת ירקות במי ברז אין כל איסור, מפני שהלכלוך נפרד מהירק כבדרך ניקוי, ואיננו מצטבר במקום אחד, באופן שיש ירק בצד אחד ופסולת בצד אחר. על כן ניקוי כזה מותר.

1. השריית ירקות עלים במי סבון

ירקות עלים, יש בהם חשש תולעים וחרקים, וגם עפר ואדמה מעורבים בהם. כדי לנקותם מהעפר, די לשטוף כל עלה מתחת לברז, והירק נקי. אולם כדי לנקותם מתולעים וחרקים, יש להשרותם במי סבון. מטרת ההשריה איננה לגרום למצב שבו נוכל לשלות את התולעים והחרקים מהירק. אין לנו עניין בשליית החרקים אלא בניתוקם מהעלים, כדי שכאשר נשטוף את העלים במי ברז, השטיפה תסלק את התולעים והחרקים. זו פעולת ניקוי רגילה, כמו שריית כלים לצורך שטיפתם אחר-כך, ועל כן אין בכך כל איסור בורר. אמנם ההשריה גורמת גם לעפר שייפרד מהעלים, וחלקו גם שוקע בתחתית הכלי. אולם, אין לנו עניין בפעולה זו, והיא נעשית מאליה. כאמור, גם אם היינו שוטפים את העלים במי ברז, בלא השריה, היה העפר מסולק. ניתן לומר שהפרדת העפר ושקיעתו היא פעולה של 'מתעסק', פחות מ'דבר שאינו מתכוון', ובוודאי לא 'מלאכה שאין צריך לגופה'. שהרי כאמור, אחרי ההשריה העלים נשטפים במי ברז זורמים, ואין ערך להשריה לשם ניקוי מהעפר.

סיכום

א. פעולת ההשריה האסורה, מטרתה ותוצאתה הן: ברירת פסולת מן האוכל, על ידי הפרדתה וסילוקה למקום אחר.

ב. פעולת ההשריה שאין בה כל כוונה להפריד בין פסולת לאוכל אלא רק לנקות את האוכל, ובפועל אין גם ריכוז הפסולת במקום אחר, אין בה כל איסור.